

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 7
ΙΟΥΛΙΟΣ

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΕΓΓΟΣ· ΑΜΠΡΑΑΜ ΠΟΛΟΝΣΚΥ· ΚΛΑΟΥΜΠΕΡ ΡΟΖΑ· ΡΟΜΑΝ ΠΟΛΑΝΣΚΥ

συζήτηση

μέ τους αναγνώστες

Κύριε διευθυντά,

Έξαιτίας του κειμένου «Σκέψεις και διαπιστώσεις — Μέρος Β΄, τὸ σενάριο» τοῦ κ. Ι. Καμπανέλλη, θὰ ἤθελα νὰ ἀναφερθῶ σ' ὠρισμένες ἀντιστάσεις τίς ὁποῖες ἀντιμετωπίζει κάθε Ἕλληνας σεναριογράφος στίς μέρες μας, θεωρώντας τίς ἐπιφυλάξεις πού ἀκολουθοῦν σάν μιά μορφή προαγωγικῆς συζήτησης.

Ὁ κ. Ι. Καμπανέλλης γράφει: «Κι ὅμως ἡ ἐλληνική Ζωή εἶναι ἐξ ἴσου «συναρπαστική» ὅσο καί κάθε ἄλλη πραγματικότητα σ' ὁποιοδήποτε γεωγραφικό πλάτος καί μήκος. Τό ὅτι αὐτό δέν ἔγινε φανερό εἶναι πέρα γιά πέρα δικό μας λάθος, δική μας εὐθύνη. Κάτι ἀπόθησε τοὺς Ἕλληνες σεναριογράφους ἀπ' τὸ νὰ εἶναι τίμιοι μέ τήν ἐλληνική πραγματικότητα. Κάτι, πού δέν εἶχε συνάρτηση οὔτε μέ τήν λογοκρισία οὔτε μέ ἄλλες τέτοιες δεσμεύσεις. Ὑποπτεύομαι πῶς ἦταν μιά φοβία μήπως καί θεωρηθοῦν ἠθογράφοι. Λέω ὑποπτεύομαι παρ' ὅλο πού εἶναι κάτι παραπάνω ἀπό ὑποψία». Φαίνεται πῶς ὁ κ. Καμπανέλλης θεωρεῖ τήν καλλιτεχνική καταξίωση τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητας κατὰ κύριο λόγο ζήτημα πρόθεσης καί τόλμης. Ζήτημα δηλαδή προσανατολισμοῦ καί ἐμπιστοσύνης πρὸς τήν ἀξία τοῦ νεοελληνικοῦ ἠθογραφικοῦ στοιχείου. Ἴσως νὰ ὑπάρχει τέτοιο ζήτημα. Ἀλλά φοβῶμαι πῶς ἡ πρόθεση, ὅσον ἀφορᾷ τήν καλλιτεχνική δημιουργία, συνιστᾷ μιά ἀρκετά ἀνεπαρκῆ προϋπόθεση. Τό πρόβλημα τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκμετάλλευσης τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητας ἔχει τεθεῖ ἀπό τίς πρώτες μέρες τῆς ἀπελευθέρωσης καί ἀπό τίς ἄλλες τέχνες σάν τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 πρόβλημα τῆς ὄντοτητας καί τῆς ἀνέλιξής τους — κι ἴσως σάν τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 πρόβλημα τῆς ἐσωτερικῆς μας ἀπελευθέρωσης καί ἐπιβίωσης. (Τὸ κίνημα αἴφνης τοῦ δημοτικισμοῦ κάπου ἐκεῖ ἀπέβλεπε). Ἡ καλλιτεχνική δοκιμασία ὡστόσο αὐτῶν τῶν 150, ἄς ποῦμε, χρόνων ἐλευθερίας μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διατηρήσουμε ἀρκετὲς ἐπιφυλάξεις, ὅσον ἀφορᾷ τήν σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν καλλιτεχνικό προσανατολισμὸ καί τὸ ἀποτέλεσμα. Μ' ἄλλα λόγια, ἡ καλλιτεχνική πείρα μᾶς ἀποκαλύπτει: πῶς κάθε πραγματικότητα εἶναι πράγματι συναρπαστική, ἀλλὰ πῶς ἡ καλλιτεχνική ἐκμετάλλευσή τῆς συνιστᾷ ἕνα πρόβλημα ἀρκετὰ σκοτεινὸ, πού δέν ἀρκεῖ γιά τὴ λύση του ὁ προσανατολισμὸς τῆς καλλιτεχνικῆς ὄρασης πρὸς τὴν ἐκσῶστοτε πραγματικότητα. Πολὺ γενικά θὰ μπορούσε κανένας νὰ πεῖ πῶς ἡ καλλιτεχνική κα-

ταξίωση μιάς πραγματικότητας σχετίζεται πρώτιστα μέ τήν καλλιτεχνική ἐπάρκεια τοῦ δημιουργοῦ. Ὁ Σολωμὸς π.χ. (πού δέν εἶχε παπού κλέφτη) εἶδε τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθέρωσης μέ μιά τέτοια ὀξύτητα, πού ὠρισμένες συσχετίσεις μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ θεωρήσουμε πῶς δέν τὸν εἶδε ὁ Βαλαωρίτης, ἢ δέν θὰ τὸν ἐβλεπε ὁ Παλαμάς τότε.

Ἀλλὰ σὲ τί συνίσταται εἰδικώτερα ἡ καλλιτεχνική ἐπάρκεια ἐνός δημιουργοῦ; Ἐντελῶς σχηματικά θὰ διέκρινε κανένας δύο συνιστώσες: τὴν συνιστώσα τῶν καταβολῶν τοῦ δημιουργοῦ, τῶν ἐγγενῶν δηλαδή δυνατοτήτων του καί τὴν συνιστώσα τῆς καλλιτεχνικῆς προαγωγῆς τούτων δηλαδή τῆς καλλιέργειας. Θεωρώντας ἐκτός θέματος τὴν πρώτην περιορίζονται στὴ δεύτερη, στὴν περιοχὴ τῆς ὁποίας ἐντάσσονται νομίζω καί οἱ συζητήσεις τοῦ περιοδικοῦ σας. Ὅπως δὴποτε τὰ πράγματα παρουσιάζονται ἀρκετὰ ἄδηλα. Μποροῦμε ὡστόσο νὰ μιλήσουμε γιά ὠρισμένες προϋποθέσεις φόρτισης καί κατὰ συνέπεια προαγωγῆς τῶν καλλιτεχνικῶν δυνατοτήτων. Καί εἰδικώτερα γιά τὸ ζήτημα πού μᾶς ἀπασχολεῖ θὰ ἤθελα ν' ἀναφερθῶ στὸ θέμα τῆς κεκτημένης καλλιτεχνικῆς ἐμπειρίας, ἢ παράδοσης. Ἕνας Γάλλος, ἄς ποῦμε, ποιητῆς ἢ σεναριογράφου ἢ σκηνοθέτης συναντᾷται πολὺ γρήγορα καί πολὺ ἄμεσα — μέ τὸν τρόπο πού μαθαίνει νὰ μιλάει, μέ τὰ πράγματα πού τὸν περιβάλλουν, μέ τὴν ἐκπαίδευση, μέ τίς συναναστροφές καί τίς ἐπαφές του μέ τὴν τέχνη — μέ μιά ὠρισμένη πνευματικὴ ἐμπειρία, κεκτημένη πρὶν ἀπὸ αὐτὸν διὰ μέσου ποικίλων προσπαθειῶν πῶχουν προηγηθεῖ. Ἡ ὄρασή του φορτίζεται ἔτσι ἀρκετὰ φυσιολογικὰ μ' ἕναν χρόνο κι ἕναν χῶρο — πού ἀρχίζουν ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα καί φτάνουν ὡς τὴν περίοδο πού ζεῖ — γαλλικὸ, τὸ ὁποῖο ὁ ἴδιος δέν ἀνακάλυψε ἀπὸ ἑαρχῆς, ἀλλὰ τὸν βρῆκε σάν μιά κεκτημένη ἐμπειρία καί τὸν ἀφομοίωσε. Ἀλλὰ ἡ ἀνυση μέ τὴν ὁποῖαν ἕνας Γάλλος μπορεῖ νὰ γίνῃ συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ «Γάλλος» εἶναι συζητήσιμο ἂν εἶναι δυνατὴ ἀντίστοιχα καί γιά ἕναν Ἕλληνα. Βέβαια διαθέτομε κ' ἐμεῖς μιά κάποια λαϊκὴ παράδοση. Εἶναι ὡστόσο πολὺ λίγο μιά κεκτημένη σύγχρονη πνευματικὴ παράδοση, ἀπ' ἕνός γιὰτί δέν πέρασε ὀργανικά στὴν ἀστική Ζωή μας, ἀπ' ἑτέρου γιὰτί ἡ παράδοση αὐτὴ δέν μᾶς ἔδωσε ἀπὸ μόνη τῆς καί μιά σύγχρονη προβληματικὴ μέ τὴν ὁποία θὰ τὴν ἀντικρούσαμε. Μ' ἄλλα λόγια εἶναι μιά παράδοση θὰ λέγαμε «πρῶτη ὕλη», πού ἡ ἀντιμετώπισή τῆς χρειάζεται ἤδη ἕναν κεκτημένο προβληματισμὸ. (Διευκρινίζω σχετικὰ πῶς λέγοντας προβληματικὴ δέν ἐννοῶ τόσο μιά ἐξελιγμένη θεωρητικὴ σκέψη, ὅσο μιά προηγμένη αἴσθησις). Αὐτὴ τὴν προβληματισμένη ὄραση ἢ ἐνόραση μπορεῖ νὰ τὴν ἐπιδιώξει ἕνας Ἕλληνας διὰ μέσου τῶν συναντήσεών του, ἄς ποῦμε, μέ τίς εὐρωπαϊκὲς κεκτημένες πνευματικὲς ἐμπειρίες. Ἀλλὰ στὴν ἐπιδίωξη αὐτὴ ἐνέχεται αὐτόματα καί κάποια νόθευση, γιὰτί ὁ δέκτης, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται, φορτίζεται ταυτόχρονα καί μέ τὰ στοιχεῖα ἐνός ἄλλου χρόνου καί χώρου. Ἐτσι πού ἡ ὄρασή του ἀποκτᾷ κατὰ κάποιο τρόπο ἕνα φίλτρο, πού ἀλλοιώνει τελικὰ τὴν ἐλληνικότητά τῆς. Καθὼς δηλαδή ἕνας Ἕλληνας ἀκούει μουσικὴ π.χ. Μπετόβεν ἢ βλέπει ἔργα τοῦ Ἀντωνιόνι κ.λ.π. μέσα του πραγματοποιεῖται μιά σκοτεινὴ

διεργασία τέτοια, ή όποια, όταν τελικά στραφεί και κοιτάξει ένα τοπίο ή ένα επεισόδιο τής ελληνικής περιοχής, αυτόματα τόν ώθει νά διακρίνει μορφές ή καταστάσεις πού δέν είναι οί χαρακτηριστικώτερες (αύτου του τοπίου ή αυτού του επεισοδίου) από ελληνικής πλευράς, αλλά από Μπετοθενικής, ως πούμε, πλευράς κ.λ.π. (Όπως δήποτε δέν έννοώ μ' αυτά ότι θά πρέπει νά μείνουμε έκτός του εύρωπαϊκού προβληματισμού). Έξάλλου άναφερόμενοι στην σύγχρονη ελληνική πνευματική παράδοση θά μπορούσαμε νά παρατηρήσουμε γενικά πώς είναι άρκετά άνεπαρκής. Τό θέατρο είναι μάλλον άνύπαρκτο. Η ζωγραφική μας πάλι πάσχει από Ξενικά φορτία. Η πεζογραφία μόλις δείχνει μερικά σημάδια ώριμότητας. Η ποίηση βέβαια άποτελεί τήν καιριότερη πνευματική μας κατάκτηση, (με τούς Σολωμό, Καβάφη, Καριωτάκη, Σεφέρη, και δυό - τρεις μεταπολεμικούς). Άλλά μπορεί ή ποίηση νά διασώσει τήν κατάσταση; Θέλω νά πώ: μπορεί νά δημιουργήσει προβληματισμένους σκαπανείς τής νεοελληνικής πραγματικότητας; Κάπως άόριστα ίσως μπορούμε νά δεχτούμε πώς ύπάρχει κάποια δυνατότητα συμβολής από τήν κατεύθυνση αυτή. Άλλά διαβάζεται ή ποίηση; Κ' έπειτα άσχολούνται με τόν κινηματογράφο — όπως συμβαίνει άλλου — οί άξιολογώτερες πνευματικές δυνατότητες αυτού του τόπου;

Τό πρόβλημα του ελληνικού σεναρίου συνιστά αυτή τή στιγμή ένα πρόβλημα γενικώτερης καλλιτεχνικής ώριμότητας, πού ή λύση του πολύ λίγο έξαρτάται από τούς προσανατολισμούς των σεναριογράφων μας. Ό προσανατολισμός προς τήν νεοελληνική ήθογραφία — και βέβαια ή ήθογραφία δέν είναι ένας στενός χώρος, αλλά εύρύτατος όπου και μεταφυσικά προβλήματα μπορούν νά ύπεισέρχονται — χρήσιμος τελικά και άπαραίτητος άποτελεί μιá σχετικά εύκολη δήλωση ένός έξελιγμένου ταλέντου. Πάντως ώστόσο φτάσει ως αυτή τή δήλωση κανέννας θά πρέπει πριν νά ξεπεράσει άρεκτές άντιστάσεις πού προκύπτουν άπ' τήν ιδιομορφία τής παράδοσής μας — γιατί σήμερα μου φαίνεται πώς θάταν άτυχο νά καταλήγαμε σε μιá επιπόλαιη ήθογραφία τύπου Καρκαβίτσα ή Δροσίνη.

Φιλικά
Γ. Άράγης
Γιάννινα